

VERSLAG VAN EEN EXCURSIE NAAR HET

BELGISCHE TONGRIEN.

maart/april 1964, door

F. J. Janssen.

Eind maart/begin april 1964 werd door W. Backhuys en ondergetekende een excursie ondernomen ten einde een beter inzicht in de stratigrafie van het tongrien en België te verkrijgen en de collecties verder uit te breiden.

Allereerst werd een bezoek gebracht aan de door Glibert & De Heinzelin ontdekte Vertebratenhorizon van Hoogbutsel (Glibert & De Heinzelin, 1954, p. 288, no. 1) Deze plaats bleek er nog ongeveer eender uit te zien als in juni 1951, toen de genoemde auteurs de situatie opnamen. Nadat een profiel was gestoken konden de volgende lagen onderscheiden worden:

- donkerbruine klei, met grind (kwartair)
- geelgroen zand, matig grof (Zanden van Boutersem)
- groene klei, weinig compact
- zwarte klei, zeer compact
- vette blauwgroene klei, met resten van mollusken en vertebraten ("Horizon à Vertébrés de Hoogbutsel")
- groenachtig zand, matig grofkorrelig, met roestvlekken (Zanden van Neerrepen)

De basis van de Zanden van Neerrepen werd niet bereikt. Nadat de blauwgroene klei van de vertebratenlaag in sodawater was opgelost bleken er buiten een aantal nog niet nader gedetermineerde vertebratenresten de volgende soorten mollusken in te zitten:

<i>Corbicula semistriata</i>	enkele
<i>Lentidium nysti</i>	enkele
<i>Pseudamnicola helicella</i>	enkele
<i>Nystia plicata</i>	zeer veel
<i>Lymnaea spec.</i>	veel
<i>Planorbis bosqueti</i>	veel
<i>Planorbis acuticarinatus</i>	een

Vervolgens werd een bezoek gebracht aan Lubbeek (Glibert & De Heinzelin, 1954, p. 289, no. 22), waar fossielhoudende Zanden van Berg aangetroffen zouden zijn. Wij vonden er echter slechts zand zonder fossielen (waarschijnlijk Zanden van Berg).

In Bunsbeek (Walmersumschestraat) (Glibert & De Heinzelin, 1954 p. 293, no. 79-80) werden enige taluds aangetroffen, waar wij Zanden

van Grimmertingen hoopten te vinden, maar ook hier werden wel graafsporen aangetroffen en geen fossielen.

De volgende plaats die werd bezocht was Hoeleden (Glibert & De Heinzelin, 1954, p. 294, no. 95), waar zich een horizon met vertebraaten moest bevinden, gelijkend op die van Hoogbutsel. De plaats kon echter niet duidelijk teruggevonden worden en had misschien intussen plaats moeten maken voor een huis met tuin, en een weg.

De holle weg te Vrijhern (Glibert & De Heinzelin, 1954, p. 295 no. 110), waar vroeger een belangrijke ontsluiting geweest is, bleek veranderd te zijn in een niet-holle weg, doordat men het terrein had opgehoogd, waarmee tevens de ontsluiting was verdwenen.

De holle weg bij Zavelberg (Glibert & De Heinzelin, 1954, p. 295, no. 111) en de taluds bij Colmont (Glibert & De Heinzelin, 1954, p. 297, no. 135-136) leverden wel graafsporen op, maar geen fossielhoudende afzettingen.

Ten noorden van Herck (Glibert & De Heinzelin, 1954, p. 297, no. 138) werd een talud aangetroffen, waar een vette bruingroene klei (waarschijnlijk Klei van Henis) met weinig en slecht geconserveerde fossielen werd ontdekt na moeizaam graven in jongere lagen.

Eveneens ten noorden van Herck, op de grens van degemeenten Vliermaal en Overrepen (Glibert & De Heinzelin, 1954, p. 297, no. 139) werd een holle weg aangetroffen, waar op de grond in een grote modderpoel verspreid fossielen uit de Zanden van Vieux Joncs werden gevonden. Deze fossielen konden echter niet in situ worden gevonden en waren dus stratigrafisch waardeloos en bovendien klein in aantal.

De door Glibert & De Heinzelin vermelde drie ontsluitingen te Grootloon (1954, p. 297, no. 143-145) konden niet worden teruggevonden, waarschijnlijk door veranderingen welke de laatste tijd in het terrein zijn aangebracht.

In Borgloon werd in de taluds van de nieuwe weg van Tongeren naar St. Truiden Nuculaklei, Zanden van Berg en Zanden van Vieux Joncs aangetroffen. Deze vindplaats werd reeds door velen met succes bezocht (Janssen, 1963, p. 20). De Nuculaklei leverde fragmenten op van *Nucula comta*, waarnaar deze laag werd genoemd. De Zanden van Berg leverden de volgende soorten mollusken op:

<i>Glycymeris lunulata</i>	•	veel
<i>Glycymeris obovata</i>		zeer veel
<i>Limopsis goldfussi</i>		veel
<i>Chlamys hoeninghausi</i>		veel

<i>Pycnodonta callifera</i>	1 fragm.
<i>Astarte henckeliusiana</i>	vrij veel
<i>Astarte trigonella</i>	enkele
<i>Cardita omaliana</i>	vrij veel
<i>Isocardia subtransversa</i>	enkele fragm.
<i>Cyprina rotundata</i>	vrij veel fragm.
<i>Phacoides spec.</i>	enkele
<i>Saxolucina tenuistriata</i>	enkele fragm.
<i>Divaricella spec.</i>	enkele fragm.
<i>Pitaria incrassata</i>	enkele fragm.
<i>Pitaria splendida</i>	vrij veel fragm.
<i>Pitaria kickxi</i>	enkele fragm.
<i>Calyptraea striatella</i>	enkele fragm.
<i>Bathytoma crenata</i>	enkele
cf <i>Borsonia deluci</i>	een
<i>Dentalium cf kickxi</i>	vrij veel
<i>Dentalium sandbergeri</i>	enkele

In de Zanden van Vieux Joncs werden alle soorten gevonden, welke door A. W. Janssen in voornoemd artikel worden genoemd, behalve *Planorbis spec. 1* en *Cerithium cf trisulcatum*. Buiten deze soorten werden bovendien een exemplaar van *Syrnola cf laevissima* gevonden. De volgende lamellibranchiata werden in de Zanden van Vieux Joncs aangetroffen:

<i>Musculus cf nysti</i>	veel fragm.
<i>Modiolus cf faujasi</i>	enkele fragm.
<i>Mytilus subfragilis</i>	enkele fragm.
<i>Corbicula semistriata</i>	zeer veel
<i>Villorita neglecta</i>	veel
<i>Congerina nysti</i>	enkele
<i>Phacoides spec.</i>	vrij veel
<i>Parvicardium scobinula</i>	enkele
<i>Pitaria incrassata</i>	vrij veel
<i>Lentidium donaciformis</i>	veel
<i>Lentidium triangula</i>	veel
<i>Corbula gibba</i>	zeer veel
<i>Sphenia angustata</i>	enkele fragm.

Na Borgloon ging de tocht naar de holle weg te Engelmanshoven (Glibert & De Heinzelin, 1954, p. 299, no. 171), waar Zanden van Grimertingen moeten voorkomen. Dit talud leverde waarschijnlijk wel deze zanden op, maar fossielen ontbraken.

Vervolgens werd een bezoek gebracht aan de bekende ontsluiting in de Nachtegaalstraat te Kleine Spouwen (Glibert & De Heinzelin, 1954, p. 301, no. 207), waar Nuculaklei en Zanden van Vieuw Joncs werden gevonden. De fossielen uit laatstgenoemde horizon zijn niet zeer goed geconserveerd.

De volgende plaats die werd bezocht was de "Gisement Classique de Hoesselt" bij Broeck (Glibert & De Heinzelin, 1954, p. 300, no. 192), waar Zanden van Berg, Zanden van Vieux Joncs en Zanden van Grimertingen aanwezig zijn. Wij verzamelden hier wat van het materiaal, dat

helaas tamelijk soortenarm en door transgressie door elkaar geraakt was. Hierdoor waren de lagen niet stratigrafisch te onderscheiden en was het niet mogelijk een bepaalde laag zuiver te bemonsteren.

In groeve Christiaens te Rixingen (Glibert & De Heinzelin, 1954, p. 296, no. 115) werd zeer fossielrijke Klei van Henis aangetroffen; helaas is de conservatietoestand van de fossielen in deze klei niet erg best, zodat lang niet alle soorten konden worden verzameld, welke in deze laag thuis horen. Opvallend waren echter de mooie gave exemplaren van *Pitaria incrassata*, waarvan zelfs "doosjes" gevonden werden.

Hierna ging de tocht naar Oude Biesen (Fr.: Vieux Joncs) (Glibert & De Heinzelin, 1954, p. 301, no. 202), de typelocaliteit van de Zanden van Vieux Joncs, waar juist enige dagen tevoren een put was gegraven voor de waterleiding. Deze put leverde zeer goed geconserveerde fossielen uit de Zanden van Vieux Joncs op en verder fossielen uit de Zanden van Berg, die zich in een niet nader thuis te brengen klei bevonden, vermengd met soorten uit de Zanden van Vieux Joncs. Uit deze klei werden de volgende soorten gehaald, die alle in de Zanden van Berg thuis horen. De soorten uit de Zanden van Vieux Joncs die in de klei voorkomen werden niet nader onderzocht, omdat zuiver materiaal van die laag voorhanden was.

<i>Glycymeris lunulata</i>	enkele
<i>Glycymeris obovata</i>	veel
<i>Limopsis goldfussi</i>	enkele
<i>Chlamys hoeninghausi</i>	vrij veel fragm.
<i>Astarte henckeliusiana</i>	vrij veel
<i>Cardita omaliana</i>	enkele
<i>Cyprina rotundata</i>	enkele fragm.
<i>Laevicardium cingulatum</i>	enkele
<i>Pitaria incrassata</i>	enkele fragm.
<i>Dentalium cf kickxi</i>	enkele fragm.
<i>Calyptraea striatella</i>	enkele fragm.
<i>Pirula concinna</i>	een fragm.
<i>Northia gossardi</i>	een
<i>Plejona rathieri</i>	een & een fragm.

Na een verder onderzoek van het materiaal dat werd verzameld uit de Zanden van Vieuw Joncs zal hieraan een apart artikel gewijd worden.

Na Oude Biesen werd als laatste de tuin van de Wed. Vleminckx te Butsel bij Boutersem bezocht. (Glibert & De Heinzelin, 1954, p. 288, no. 2) Hier waren de vriendelijke en gastvrije bewoners ons op alle mogelijke manieren behulpzaam bij het maken van een ontsluiting en bij het uitzeven van de fossielhoudende lagen. Eerst werd een hoeveelheid materiaal van de Cyrena-laag aan de top van de Zanden van Boutersem uitgezeefd. Hierin werden de volgende soorten aangetroffen:

<i>Ostrea cyathula</i>	enkele
<i>Corbicula semistriata</i>	zeer veel (ook "doosjes")
<i>Saxolucina omaliusi</i>	enkele
<i>Parvicardium scobinula</i>	enkele
<i>Sanguinolaria brabantina</i>	enkele fragmenten
<i>Lentidium nysti</i>	vrij veel
<i>Neritina duchasteli</i>	vrij veel
<i>Nystia pseudoplicata</i>	enkele
<i>Melania acuta</i>	veel
<i>Melanoides fasciatus</i>	enkele
<i>Potamides lamarcki</i>	zeer veel
<i>Pirenella monilifera</i>	zeer veel
<i>Tympanot onus labyrinthus</i>	zeer veel
<i>Ptychopotamides thenensis</i>	enkele (ook fragm.)
<i>Thericium infradentatum</i>	enkele
<i>Syrnola spec.</i>	enkele
<i>Stenothyra bidens</i>	enkele

Ook werd een monster van de "Marne à Chara" meegenomen. Langduriḡ weken en oplossen van de zeer taaie en vette mergel leverde tenslotte wal schelpgruis op, waaruit de volgende soorten gedetermineerd konden worden:

<i>Hydrobia elongata</i>	een
<i>Pseudamnicola helicella</i>	veel
<i>Nystia plicata</i>	enkele
<i>Lymnaea spec.</i>	enkele fragm.
<i>Planorbis acuticarinatus</i>	een fragm.

Wij hopen met dit excursieverslag toekomstige verzamelaars van dienst te zijn geweest. Er zijn overigens in de streek van Tongeren nog veel meer ontsluitingen, die een volgend maal wellicht aan de beurt komen.

- - - - -

GEBRUIKTE LITERATUUR:

- Albrecht, J.C.H., & Valk, W., Oligocène Invertebraten von Sd Limburg, Med. Geol. Sticht. C.4.l.no. 3, 1943.
- Glibert, M., Pélécypodes et Gastropodes du Rupélien Supérieur et du Chattien de la Belgique. Verh. Kon. Belg. Inst. Natuurw. no. 137, 1957.
- Glibert, M. & De Heinzelin de Braucourt, J., Le Gîte des Vertébrés Tongriens de Hoogbutsel. Med. Kon. Belg. Inst. Natuurw., deel 28, no. 52, 1952.
- Glibert, M. & De Heinzelin de Braucourt, J., L'Oligocène inférieur Belge. Volume Jubilaire Victor van Straelen, deel 1, p. 281 - 439, plaat 1-7, 1954.
- Janssen, A.W., Gastropoda uit de Belgische "Sables de Vieux Joncs" en de Nederlandse "Cerithiumklei" (oligoceen), Basteria, vol. 27, no. 1/2, p. 18 - 28, en no. 3/4, p. 30 - 44, plaat 1 - 4, 1963.
- Glibert, M., & De Heinzelin de Braucourt, J., Le Gîte des Vertébrés Tongriens de Hoeleden. Med. Kon. Belg. Inst. Natuurw., deel 30, no. 1, 1954.